

YENİ SÖMÜRGEÇİLİK – UYGARLAŞTIRMA VE KALKINMA: FRANSA’NIN ÇIKARLARI SORUNU

NEO COLONIALISM – CIVILIZATION AND DEVELOPMENT: THE QUESTION OF FRENCH INTERESTS

İbrahim Attila Acar¹

Osman Tekir²

¹Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Türkiye, e-mail: attila2000@gmail.com

²Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Türkiye, e-mail: osmantekir1@gmail.com

Öz

Avrupalı emperyalist devletler, “keşifler” çağından sonra farklı ülke ve bölgelere erişim sağlayarak etki alanlarını arttırdı ve sömürge faaliyetlerini genişletti. Sömürge güçlerine karşı direnişin zayıf kalmasında ekonomik ve teknolojik zayıflıklar ve gelişmemiş devlet yapıları rol oynadı. Batılı sömürge güçleri, kendi sömürge faaliyetlerini bir medeniyet götürme/ “uygarlaştırma misyonu” olarak nitelendirdi. Sömürge faaliyetlerinde farklı araç ve taktikler kullandılar. Bundan ekonomik olarak büyük kazanç sağladılar. Afrika ve Fransa örneği konunun bir metafor olarak anlaşılması bakımından önemlidir. Bu çalışma sömürgeci mantığı çerçevesinde Fransız sömürge güçlerin kullandığı birçok araçtan “ırkçılık”, “dil milliyetçiliği” ve “baskı-şiddet-terör” unsurlarını analiz etmeyi ve bunun ekonomik sonuçlarını anlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Sömürge, Emperyalizm, Sömürge Mantığı, Dil Milliyetçiliği, Ekonomik Çıkar, Milli Çıkar

JEL kodları: F52, F54, N17, N57, Z13

Abstract

European imperialist states expanded their colonial activities to extend their sphere of influences by gaining access to different countries and regions after the age of discovery. Economic and technological weaknesses and undeveloped states structures played roles in why the resistance against colonial forces remained feeble. Western colonial forces, own colonial activities described it as a “civilizing mission”. They used different tools and tactics in their colonial activities. The examples of Africa and France are generally important as a metaphor. They also benefited economically from this. Within the framework of colonial logic, this study aims to analyze the elements of “racism”, “language nationalism” and “repression-violence-terror” and understand the economic results of it, among the many tools used by the colonial powers in French.

Keywords: Colony, İmperialism, Colonial Logic, Language Nationalism, Economic İnterest, National İnterest

JEL codes: F52, F54, N17, N57, Z13

Citation/Atf: ACAR, İ.A. & TEKİR, O. (2024). YENİ SÖMÜRGEÇİLİK – UYGARLAŞTIRMA VE KALKINMA: FRANSA’NIN ÇIKARLARI SORUNU. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 7(2): 191-212, DOI: 10.69599/izd.2551

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
İbrahim Attila Acar
E-mail: attila2000@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atif 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

GİRİŞ

Tarih boyunca ticaretin kalbi Doğu-Batı yönünde gelişmiştir. Doğu ve Batı yönündeki ticaret yollarını kontrol eden güçler, zenginleşmişler ve dünyaya yön veren baskın güçler olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Önce Selçuklular ve Memluklerin, daha sonra Osmanlıların bu ticaret yollarına hakim olması yeni yollar arama konusunu hızlandırmıştır. Coğrafi keşiflerin bu sebepten tetiklenmesi, yeni kıtaların da keşfiyle, sömürgeciliği başlatmıştır.

On altıncı yüzyılın başlarından itibaren İspanyollar, Güney Amerika başta olmak üzere, Pasifik'te sömürgeler edinmiştir. Portekiz ve Hollandalılar Uzakdoğu'da, İngilizler dünyanın hemen her yerinde bir egemenlik alanı oluşturmanın peşinde olmuştur. Bundan geri kalmak istemeyen Fransızlar ise önemli bir bölümü Afrika'da olan, bir sömürge imparatorluğu tesis etmiştir. Bu durum dünya siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomi tarihinde büyük değişikliklere sebep olmuştur.

Bu süreçte Avrupalı "Beyaz Adamın üstünlüğüne dayanan ırkçılık," ile "dil ve din" egemenliğine dayalı uygulamaları "baskı ve şiddet" ile birleşmiş; sonuçta, her daim sömürgecinin çıkarlarını önceleyen egemenlik süreci hızlanmış ve yaygınlaşmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında, tüm Batılı güçlerin ortak bir bölgesel genişleme projesi, "Beyaz Adam" üstünlüğüne dayalı "ırk hiyerarşisine" dayanmaktadır. Dünyanın nimetleri ve kaynakları; ekonomik anlamda bütün üretim faktörlerinin sahipliği beyaz adamda olmalıdır. Ekonomik etkinlik ve hukuk çerçevesinde dağıtım onun inisiyatifinde gerçekleşmelidir. Refah ancak böyle gelişir. 1917'de ABD başkanı Woodrow Wilson, 'beyaz ırkı, sarılara karşı güçlü tutarak' ve 'beyaz medeniyetin, gezegen üzerindeki egemenliğini' korumak niyetini, kesin bir şekilde dile getirmiştir (Mishra, 2020).

Ancak yakın geçmiş tecrübeleri de göstermiştir ki başta ırkçılık olmak üzere, kullanılan bütün araçlar Batı ülkelerinin menfaatine geliştirilmiştir. Bunun en belirgin örneği

Afrika kıtasında görülmektedir. Bu çalışma kapsamında da ele alınan ve her biri birer Fransız sömürgesi iken, 1960'lardan itibaren bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Afrika ülkelerinin Fransa'dan kopma çabaları ve Fransa'nın da buna fırsat vermek istemeyişinin de temelinde "ekonomik kaygılar" yatmaktadır. Elbette bu sürecin Çin ve Türkiye gibi bir takım hızlandırıcıları da ayrı bir inceleme konusu olmalıdır. Farklı müdahil ülkelerin bu hareketliliği arttırdığı da önümüzdeki dönemlerde görülecektir.

Çalışma, genel sömürgecilik uygulamalarının irdelenmesi ve özelde Fransızların sömürge yaklaşımının ekonomik temellerinin sorgulanması açısından önemlidir. Bu çalışmada sömürgecilik mantığı çerçevesinde kullanılan araçlar kısaca açıklandıktan sonra sömürgeciliğin temel motivasyonlarından olan "ekonomik çıkar" konusu ele alınacaktır.

1. SÖMÜRGEÇİLİK VE EMPERYALİZM

Sömürgecilik, "Bir dış güç tarafından ele geçirilen bir coğrafya ya da ülkenin kontrolünün o güç tarafından şekillendirilmesi ve yönetimin de istedikleri biçimde oluşturulmasıdır." Sömürgeciliğin doğasında "emperyalizm" vardır. Hem sömürgecilik hem de emperyalizm, Avrupa'da ekonomik ve stratejik olarak fayda sağlaması beklenen "yeni işgal" biçimleri olarak gelişmiştir. Yeraltı ve yerüstü kaynaklar kadar; ekonomik değere dönüşebilecek her türlü canlı cansız varlık sömürgecinin kapsama alanındadır. Sömürgecilik terimi sıklıkla Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda, Cezayir ve Brezilya'nın Avrupalı sakinlerinden oluşan bir nüfus tarafından kontrol edilen yerleşim yerlerini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Emperyalizm terimi ise genellikle, yabancı bir ülkenin, başka bir ülkenin doğal kaynaklarını ve zenginliklerini kendi çıkarlarına uygun olarak yönettiği durumları tanımlar. Tipik örnekler, 19. yy sonlarında Fransa'nın Afrika'da yaptıkları ile Filipinler ve Porto Riko'da Amerikalıların hükümran olmasıdır. Bununla birlikte ikisi arasındaki ayırım,

literatürde tamamen tutarlı değildir.

Bazen bu ayırımı çeşitlendirerek anlaşılmıştır: Yerleşim amaçlı koloniler kurmak ile ekonomik sömürü için koloniler kurmak gibi ayırımlar buna örnektir. Doğrudan yabancı bir devletin yönetimini içeren kolonizasyon, sadece kaynakları sömürmeyi hedefleyen emperyalizmden daha ağır sonuçlar doğurmaktadır (Kohn ve O'Neill, 2012). Sömürü ve sömürgeciliğin "ekonomik motivasyonu" işgalin başlıca nedenlerinden birisidir. Avrupa'nın üstün askeri gücünü kullanarak, Afrika kıtasının insan ve doğal kaynaklarını sömürdüğü dönem, Afrika'nın sömürgecilik dönemini temsil eder. Afrika'da veya bir başka yerde olsun, Hangi halk bilerek ve isteyerek kendi hür iradeleriyle özgürlüklerinden vazgeçer? Öyle ki Batı ülkeleriyle imzaladıkları söylenen "sözde anlaşmaların" bile müzakere eden tarafı olmadılar.

Avrupa'nın Afrika çıkartması kuzeyden iç kesimlere doğru yaygınlık gösterdi. Bunda coğrafi keşifler ve köle ticaretinin etkisi büyüktür. Sonrasında ise Batılı devletlerin toprak hırsları, yabancı yönetim ve kurumların dayatılması ile kültürel kodların ihracı büyük bir dönüşümü başlatmakla beraber aynı zamanda çatışmanın da kaynağı olmuştur. Böylece sömürülen ülkelere başta dil olmak üzere, Hıristiyanlık da ihraç edilmiş ve kültürün dayatılması ile güce dayalı ırkçı sömürü yerleşmiştir (Okon, E. O., 2014).

Afrika'daki en büyük iki sömürgeci güç, Fransa ve İngiltere'dir. Her ikisi de Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Afrika'nın üçte ikisini ve savaştan sonra %70'inden fazlasını kontrol etmişlerdir. Afrika'nın emperyalizm kışkıracısındaki bu dönemi, 1800'lerin ortasından 1900'lerin başına kadar sürmüştür (Khapoya, 2012:99).

1.1. Sömürgeci Bakış Açısıyla Sömürgeleştirme

Fransız sömürge ideolojisi "asimilasyon" kavramıyla, yeni ele geçirilen topraklar ya da egemenlik oluşturulan ülkelerin, Fransız Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul etmektedir. Yerli halk da

Fransa'nın bir parçası olduğu yönünde cesaretlendirilmiş ve onlara cumhuriyetin eşit vatandaşları olma fırsatı verilmiştir. Bu sistemin kökenleri, Fransız uygarlığının üstünlüğüne dayanan, Fransız Aydınlanma Felsefesidir (Gravelle, 2014).

Fransa'nın ayrılmaz parçası olması fikri, mümkün olduğunca benzemesidir. Bunun da yolu medeni beyaz adamın bu külfete katlanarak, kaynaklarını ve zamanını seferber ederek bu uygarlaştırma misyonunu üstlenmesidir. Bu fikir, 1885'te Fransa Milli Meclisi'nde Jules Ferry'nin yaptığı konuşmada geçen "Üstün ırkların aşağı ırkları uygarlaştırma görevi olduğu" görüşünü ilan etmesine kadar uzanır. Bu fikrin öncesi Fransız İhtilali'ne kadar dayanmaktadır. Fransız Devrimi sırasında Boissy d'Anglos gibi ılımlı politikacılar dahi bu fikri savunmuştur. Böylesine bir düşünce Avrupa ülkelerinden çıkmışsa "Neden [koloniler] bundan mahrum bırakılsın?" yaklaşımı ile sömürgecilik bir zihniyet olarak meşrulaştırılmıştır (Cumming, 2005:233).

İngiltere de bu eşsiz ve ahlaki uygarlaştırma misyonunda, Fransa'nın yanında yer alarak "beyaz adamın yükünü" paylaşmıştır. Böylece kendileri tarafından Afrika'nın iflah olmaz bir "öteki" olduğu ve "üstün" kültür ve diller tarafından onun şekillendirilmesinin zorunlu olduğu inancı, yerleşik bir kabul haline gelmiştir.

Britanya İmparatorluğunun 1860 yılında sahip olduğu topraklar 24.5 milyon kilometrekareden, 1909 yılında 32.5 milyon kilometrekareye ulaşmıştır. Britanya, dünyanın yaklaşık dörtte birini bulan imparatorluğuyla, Fransa'nın üç katı, Almanların on katı toprağa sahiptir. Büyük topraklara sahip olmak, aynı zamanda buralardaki nüfusun kontrolünü de getirmiştir. Britanya imparatorluğu, Afrika'dan Uzakdoğu'ya hatta Pasifik'e kadar sınırlarını genişletmiştir (Ferguson, 2011:234).

Benzer şekilde Amerikan genişlemesinin savunucuları, Kutsanmış Kader/Manifest Destiny¹ doktrini sayesinde, yeni topraklar kazanmayı "Lütfedilmiş Hak" olarak

görmektedir. Bunun için kendi “demokrasi ve uygarlık ışığını” başkalarına ulaştırmak onlar için bir görevdir. “Kutsanmış Kader” doktrininin popüler hale gelmesiyle, 1840'lardan itibaren “demokrasiyi yaymak” Amerikan yayılcılığını peçelenmiş oldu (Muth, 2019). Yeni düzen, “hiçbir ulusun artık kendi başına yaşayamayacağı” tezinden hareketle, Batının Doğu'ya “meburen hakim olması gerektiği” anlayışına dayanmaktadır.

Sömürgecilik konusunda İngilizler geniş bir müktesebata sahiptir. Bu konuda İngiliz sömürge kurumlarının tecrübesinden faydalanmak isteyen bazı ABD'li yetkililer, Filipinler'in İslami eyaletlerinde hatta Malezya'daki sömürge yönetimindeki uygulamaları yerinde görmek bakımından Londra'daki sömürge ofisini bile ziyaret etmişlerdir.

İngiliz bilim ve siyaset adamları, İngiliz sömürge imparatorluğuna bakarken ve ırksal olarak desteklenen bir uygarlaştırma misyonu üzerinde anlaşırken, aynı zamanda ABD'nin bu vazifeyi tam layıkıyla yerine getirebileceğini ileri sürdüler. Çünkü ABD eşsiz bir liberal demokrasi tarihine sahipti. ABD'nin Başka hiçbir ülkede eşi benzeri olmayan bir siyasi bilgelik ve liberalizm uygulaması, “kaba bir halk üzerinde bilge ve yararlı bir hükümet otoritesi” kurmasında ve emperyal tebaasına “daha yüksek bir refah seviyesi ve daha geniş bir özgürlüğe ulaşım sağlamada” rehberlik edebilirdi. Mesaj açık idi: “Yaparsa ABD yapar.” Bunun da adı “demokrasi ihracı”, “medeniyet götürmek” gibi başlıklarla ifade edilse de bu bir misyondur. ABD başkanı W. Wilson, emperyalizm ve uygarlaş(tır)manın kaçınılmaz olduğuna dikkat çekerek, bu süreçte ABD'nin üzerine düşen rolü layıkıyla yerine getireceğini ve dünyanın uygarlaşmasında “önemli bir rol” oynayacağını belirtmektedir. ABD'nin bu yaklaşımı, kendilerinde olduğuna inandıkları “kusursuz liberal demokrasi” anlayışından kaynaklanmaktadır. Liberal demokrasi, “[emperyalizm] sürecini özgürlük adına yumuşatmak; ve değişim sürecindeki halklara bilgi verme ve yardım

etme esasına dayanmaktadır. Onlara düzen ve özdenetimin öğretilmesi, yasa ve kurallara itaatin benimsetilmesi ve bu alışkanlığın kazandırılması ancak ABD sayesinde mümkün olacaktır (Go, 2010:18).

Sömürgecilikte İspanyol tecrübesi güç ve ateşli silahlar kullanarak otorite teşkil etmek üzerine kurulu idi. Amerika kıtasına gelen ilk kâşiflerin, yabancı topraklar üzerinde kontrol sağlamak amacıyla askeri güç kullanmalarının teolojik, politik ve etik bir yanı ile ilgili tartışmalar bu yüzden erken başladı. Bu tartışma, yerli halkların dönüşümünü ve kurtuluşunu kolaylaştırmanın bir yolu olarak askeri müdahale ve işgalleri meşrulaştıran dini bir söylem çerçevesinde gerçekleşti.

Bu yüzden “Uygarlaştırma misyonu”nun hiçbir şekilde 19.yy'daki bir İngiliz icadı olarak görmek doğru değildir. Başta İspanyol sömürgeciler, Amerika'daki faaliyetlerini, Hristiyanlığın yerli halklara kabul ettirilmesi gibi “ulvi” bir görev ile dini bir misyon yüklediler. Daha da öncesinde Haçlı seferleri de zaten bunun ilk temellerini teşkil etmiştir. Kafir topraklarının ele geçirilmesi tezini rasyonelleştiren yasal bir doktrin geliştirmek, bu misyonun ilk itici gücü oldu (Kohn & O'Neill, 2012).

Bununla birlikte, yerli halkların din değiştirmesi denizaşırı ülkeleri ele geçirmek bağlamında motivasyonu arttırdı. İspanyolların Amerika kıtasını ele geçirmesi, St. Thomas Aquinas gibi Kilise içindeki hümanist bilim adamı ve ilahiyatçıların doğal hukuk teorilerinin yaygınlaştığı ve yönetimlerin bundan giderek daha fazla etkilendiği bir döneme rastlamaktadır. Papa IV. Innocent, güç kullanmayı sadece “Kafirlerin doğal hukuku ihlal etmesi halinde” meşru hale geleceğini ifade etmektedir. Kişinin kendisi ve malları üzerindeki meşru hakkı, onu idare edemeyecekleri ortaya çıkarsa kaldırılırdı. Amerika kıtasına ilk gelen İspanyol sömürgeciler, sadece bir şeyi alıp gitmeyi düşünmedi. Kendilerine aktaracakları zenginliğin kurumsal yapısını da oluştururken buldukları yerleri de medenileştireceklerdi. Öyle ki çıplaklıktan isteksizliğe, çalışma ve

aile düzeninden yamyamlığa kadar, Amerikan yerlilerinin alışkanlıklarının, doğal hukuka uyma ve tanıma konusunda “yetersiz” olduğu kanaatine vardılar. Öyleyse İspanyol sömürgecileri bu yerli halka “uygarlığı öğretmeli, Hristiyanlıkla tanıştırmalı.” idi. Bu anlayış zor kullanılmayı da meşru hale getirmiştir.

Alman siyaset bilimci Herfried Münkler büyük ölçekli ve küresel düzeyde hakimiyet süren siyasal düzenlerin varlık gerekçesini kabul etme konusunda büyük bir baskı altında olduklarını (Münkler, 2012:131) ifade etmektedir. Eğer bir iç isyan ile çökmek istemiyorlarsa, emperyal maliyetin düşürülmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunu sağlamanın yolu da siyasi ve ideolojik iktidarın daha yoğun biçimde devreye sokulması (Münkler, 2012:84) olarak görmektedir. Bu durum küresel sömürge imparatorluklarında “uygarlaştırma misyonu” ideolojisinin devreye sokulması olarak tezahür etmiştir. Nitekim, Fransız uygulamalarının bunlardan çok sonra gerçekleştiği söylenebilir.

1.2. Uygarlaştırma Misyonuna Fransız Yaklaşımı

Ekonomik varlıklarına el konulan ülkeler, beyaz adamın gücü ve kullandığı araçlar karşısında çaresizdi. Onları medeni dünya ile buluşturmak “Beyaz Adamın Yükü” diye başlayan süreç, “Tanrının Lütfu” ve “Kutsanmış Kader” gibi ilahi söylemlerle genişletilerek, işgal ve sömürü meşrulaştırılmıştır. 1830’lardan itibaren II. Dünya Savaşı sonlarına kadar devam eden Fransız sömürgeciliği, bir sömürge ideolojisi olarak “uygarlaştırma misyonu”nu ırkçılık, dil, din/Hristiyanlık ve bunların en önemli zor kullanma aracı olarak terörizm ve şiddet ile bir araç haline getirmiştir.

Sömürgeciliğin hiçbir meşruiyeti olamaz. Ancak Batı geleneğindeki politik ve ahlaki filozoflar, içinde yaşadıkları toplum ve yönetimlerin bu ahlak dışı davranışını açıklamada zorluk çektiler. Bunun yanlışlığını zaman zaman adalet, zaman zaman da doğal hukuk teorileriyle açıklamaya çalıştılar. 19. yy’da Avrupa’nın güce dayalı

dünya egemenliği, zirveye ulaştıkça, liberalizm ile sömürge uygulamaları arasındaki tezat ve gerilim daha da şiddetlendi. Ne yazık ki ironik bir şekilde, çoğu siyaset filozofunun “evrenselcilik ve eşitlik” ilkelerini savunmaya başladığı aynı dönemde, aynı kişilerin sömürgecilik ve emperyalizmin faziletlerinden bahsettiği görülmektedir. Görünüşte emperyalizm karşıtı bu ilkeler ile yapılanları uzlaştırmanın tek yolu “uygarlaştırma misyonu” olarak görülmüştür. Böylelikle “uygarlaşmamış” toplumların, liberal kurumları benimseyip, özyönetimlerini sürdürebilecekleri bir noktaya gelene kadar, geçici bir siyasi bağımlılık ve vesayet dönemini geçirmesi gerekmektedir (Kohn & O’Neill, 2012).

Avrupa’nın sömürge imparatorlukları, yaptıkları icraatlarla ele geçirdikleri ülke insanlarına bir iyilik yaptıklarını düşündüler. Kolonilere getirdikleri ticaret, Hristiyanlık ve medeniyet sayesinde “daha yüksek bir hayat standardı ve yönetim kalitesi” sunacakları iddiasında bulundular (Lee & Schultz, 2012:2.) Fransa da bu sürece sonradan dahil olmakla birlikte, o da böyle başladı.

2. FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN MANTIĞI

Fransız sömürge aklı, yüz elli yıl kadar Afrika’da, Mağrip’ten Batı ve Orta Sahra altı bölgelerine kadar uzanan önemli bir sömürge imparatorluğu kurmuştur. 1830 sonrası genişleyen imparatorluk, aynı zamanda cumhuriyetçiliği de övmüştür. Uygarlaştırma çabaları, özellikle demiryolu taşımacılığından başlatılmaktadır. Yol ve ulaşım her türlü sevkியatın temelini oluşturmaktadır. Ayrıca etkin sağlık hizmeti sayesinde yaşam kalitesinin de iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Ancak Fransız çıkarlarını, ideolojisini ve hükümet geleneklerini yerleştirmek için sosyal mühendislik girişimlerinde bulunmuştur (Benneywort, 2011).

1789 Fransız Devrimi, geniş halk kitleleri ve seçkinler içinde cumhuriyetçi değerlerin yaygınlaşmasını sağladı. Bu değerler, Fransa’nın ulusal sloganı olan liberte (Özgürlük), egalite (eşitlik) ve fraternite (kardeşlik)

olarak slogan haline getirildi. Bu üç ilke, her bir rasyonel insan tarafından kolayca anlaşılacağı için dünyaya yayılması gereken bir evrensel değer olarak benimsenip desteklendi. Bu mantık daha sonra, aydınlanma değerlerinin ihraç edilmesi ve uygulamaya geçirilmesi yoluyla az gelişmiş toplumlara yardım etmeyi amaçlayan Fransız “uygarlaştırma misyonu”nun temellerini oluşturmuştur (Waite, 2020).

Batı biliminin pozitif yanı, medeniyetleri ve onun hiyerarşik sistemdeki yerlerini ölçmek için de önemli veriler sunmuştur. Fransa'nın uygarlaştırma misyonu bütün bu değerlerle desteklenmektedir. Bu misyonun başarıya ulaşması ve sömürge ülkelerin bu değerleri içselleştirmesi için kullanılan bir çok araç bulunmaktadır. Bu araçlar ırkçılık başta olmak üzere, dil milliyetçiliği, baskı-terör-şiddet, ve Hristiyanlığın yayılmasıdır. Bütün bu araçlar Afrika'nın maddi varlıklarının (tüm yer altı ve yer üstü kaynaklarının) “bir ganimet” mantığı ile işletilmesi ve kullanılmasına sebep olmuştur. Değerli madenlerin yanı sıra tüm canlılar (insan, hayvan ve bitkiler) da ekonomik bir değer olarak görülmüş ve ticarete konu edilmiştir. Bu kısımda kolonyal faaliyetlerin, ekonomik çıkarı gerçekleştirirken bunun en önemli araçları olan “ırkçılık, dil milliyetçiliği ve baskı-terör” unsurlarını da kullanması incelemeye konu edilmiştir.

2.1. Irkçılık

Irkçılık, halklar arasındaki gerçek veya hayali farklılıkların genelleştirilmiş, sistematik ve kalıcı bir uygulamalara dönüştürülmesi olarak tanımlanabilir (Petitjan, 2006). Irkın anlaşılmasının çeşitli yollarına yönelik araştırmalar, genellikle 18. yüzyılı başlangıç noktası olarak almıştır. Şüphesiz, farklı kültürlerden insanlar arasında binlerce yıldır karşılaşmalar olmuştur ve bu farklılıkların bunları yaşayanlar ve tanık olanlar tarafından nasıl kaydedildiğini bilmek zordur. Avrupalılar ile uzak diyarlarda yaşayanlar arasında 17. yüzyıldaki ilk karşılaşmalarının kayıtlarına bakıldığında “... irkin doğuştan gelen bir özellik ve birleştirici bir unsur ola-

rak ele alınması yerine; farklılıkları ortaya çıkaran bir şey olarak gördüler. Öyle ki çoğu zaman batılı beyaz ırk için ‘uygarlaştırıcı’ bir misyon yüklediler” (<https://thewire.in>, 2016).

Sömürgeleştirmenin ilk zamanlarında Avrupa'nın, Avrupa dışındaki bölgelerin işgalini ve yönetimini uhdelere almayı meşru ve haklı gören teorileri vardı. Bu teoriler, sözde bilimsel ırkçılığa ve kültürel kibire dayanıyordu. Avrupalılar, Afrika'da sadece teknolojik üstünlüklerini yaymakla kalmadı, aynı zamanda ahlaki ve ırksal bir üstünlük duygusunun kültürel kodlarını da getirmiş oldu (Okon E. O., 2014).

“Nihayetinde, ‘ırksal’ söylemler gelişti. Çünkü Fransızlar, Fransız sosyo-ekonomik ve emperyalist emellerine bir tehdit olarak gördükleri insanlara yönelik ayrımcılığı, haklı gösterme çabası içindeydi. Ancak bu insanlar arasında, özgürleşmeyi talep edebilecek köleler, ekonomik rakipler olarak sunulan, özgür beyaz olmayan halklar ve Fransızların ‘Fransızlaştırma ve Evanjelleştirme’ politikalarını kabul etmeyen büyük bir yerli nüfus vardı (<https://thewire.in>, 2016).

Charles Darwin'in, Türkçe'ye “Türlerin Kökeni” olarak tercüme edilen kitabı, Kasım 1859'da yayınlandı. Bu teorinin sosyal ve siyasal alana uygulanması, bazılarının göre Avrupa ırkının üstünlüğüne yönelik inanç konusunda bilimsel bir destek sağlıyordu (Dennis, 1995:245).

Irkçılık, on yedinci yüzyıldan itibaren Avrupa literatüründe çeşitli biçimlerde sürekli olarak yer aldı. Bu nedenle daha sonraki Darwinciler, varoluş mücadelesinde “özne ırklar” veya “geri ırklar” dedikleri ırkların, «üstün ırk» tarafından ele geçirilmesini, daha güçlü olanın daha zayıf olana hükmettiği, kaçınılmaz bir “doğal seleksiyon” süreci olarak gördüler. Bu konuda kendilerini haklı çıkarmaktan dolayı mutlu ve umutlu oldular. Zor kullanmanın da haklı ve doğru bir yol olduğuna hükmettiler.

Sonuç olarak, Afrika'nın bölünmesi onlar tarafından bu kaçınılmaz, doğal sürecin bir

parçası olarak görüldü. Uygun bir şekilde 'Albinizm' olarak tanımlanan bu aleni ırkçı şovenizmin ilginç yanı, 'emperyal müdahaleyi' tasdik etmesidir. Bununla birlikte, Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde uygulanan Sosyal Darwinizm daha sonradan fiili bir normal olarak ortaya çıkmıştır (Uzoigwe, 1985:22).

Edward W. Said, Oryantalizm adlı eserinde, Batı uygarlığının başlangıcından itibaren Avrupalıların Asyalı ve Ortadoğulu insanları yabancı ve tehdit edici bir "öteki" olarak gördüklerini savunur. İngiliz ve Fransız bilim adamları tarafından inşa edilen bu anlayış Afrika ve Ortadoğu'nun sömürgeleştirilmesi için bir gerekçe oluşturmuştur: Ötekinin fethedilmesi/topluma kazandırılması ya da uygarlaştırılması (Ware, 2015:193)...

Sömürge ülkelerinde yapılan bütün ırkçı uygulamaların da üzerinde yer alan Fransız ırkçılığı, Fransa'daki modern ırkçılığı da önemli ölçüde etkilemiştir. Son yirmi yılda, hatırı sayılır bir miktarda yapılan ampirik ve teorik çalışmalar, ayrımcı eylemlerin nedenlerinin genellikle failin farkında olmadan, bilinçsiz bir düzeyde "alışkanlık ya da normalleştirilmiş" şekilde işlendiğini doğrulamaktadır.

Kuzey ve Sahra altı Afrika'daki eski kolonilerden gelen göçmenlerin, Fransa'nın demografik yapısı üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Mesela, sosyal hayata müdahale niteliğinde 2004 yılında Fransız Parlamentosu, kız öğrencilerin devlet okullarında başörtüsü takmasını yasaklayan bir yasayı kabul etti. 2010 yılında, kadınların halka açık yerlerde yüzlerini örten peçe takmalarını yasaklayan bir kanun çıkarıldı. Her iki önlem ve günümüzde de devam eden bu tür uygulamalar, en azından Müslüman kadınlar üzerinde etnik köken, din, renk ve ulusal aidiyet temelinde ayrımcı bir etkiye sahiptir (Ware, 2015:185). Kolonizasyon döneminden gelen bu ayrımcı alışkanlık "laiklik" ilkesi öne sürülerek ısrarla uygulanmaktadır.

Sömürge anlayışı, başta kaynakların mülkiyetini ele geçirmek anlayışıyla yola çıkmış-

tır. Ancak bu zenginlikleri elinde tutan kara/kızıl derili kaba-saba vahşiler bu zenginliklere layık değildir. Böylece önce varlıklarına el konuldu sonra kişiliklerine... Bunu da ırkçılık ve Hristiyanlık üzerinden yürüttüler. Ve başkalarının topraklarını ele geçirmeyi de meşrulaştırmış oldular. Bu toplumlar da gelişen kolektif tutum, küresel bir boyut kazandı. Grup tanımları değişse bile, çok az kişi insanlığın bu tarz bir tasnifle, "ırklara" göre ayırma tabii tutulmasına karşı çıkmıştır.

18. yüzyılın ortalarında, Avrupalı ve yerli insanların evliliklerinden meydana gelen çocuklar melez (metis) ve "aşağılık" olarak kabul edildi. Fransız sömürgecileri, melez çocukların "son derece esmer" ve "doğal olarak tembel" olduklarından şikayet ettiler. Koyu ten rengi, «ırk» olarak aşağılığın göstergeleri olarak görüldü. Yerlilere uzun süredir atfedilen "sözde ahlaksızlık ve vahşilik" değişmez bir "kesinlik" olarak görüldü. Resmi belgelerde sömürge nüfus kayıtları Nègre (zenci), Mulâtre (mulato), Métis (melez/karma) ve Sauvage (yerli) gibi başlıklar altında tutuldu.

Sömürge ideolojisi ile Fransızlar, kendilerinin "seçilmiş" ve üstün olduklarını, yerli halkın egemen olduğu ilkel doğanın da mükemmelleştirilebileceğine inandılar. Özellikle Fransız İhtilali sonrasında Fransa'nın, bu görevi üstlenebilecek bir ülke olduğu, bizzat Fransız hükümetleri tarafından dile getirildi (Spolsky, 2018:240). Bu dönemde Fransa'nın, Afrika'dan Asya'ya yayılması, dünyanın uzak köşelerindeki "ilkel" insanları ehilileştirmeyi ve eğitmeyi hedefleyen "uygarlaştırma misyonu" genel kabul gördü. Uygarlaştırma misyonunu destekleyen sömürge söylemi ulusal gurura, Fransız uygarlığının görkemine ve Hristiyanlığın bütün inanışlar ve özellikle İslam üzerindeki üstünlüğüne dikkat çekiyordu. On dokuzuncu yüzyılın sonlarında etkin bir kişi olan ve uygarlaştırma misyonunun önemli savunucularından olan Fransız Milli Eğitim Bakanı Jules Ferry, Fransız Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:

“Beyler, daha yüksek sesle ve daha dürüst konuşmalıyız. Açıkça söylemeliyiz ki, gerçekten de yüksek ırkların alt ırklar üzerinde bir hakkı vardır. ...Tekrar ediyorum, üstün ırkların hakları vardır, çünkü görevleri vardır: Aşağı ırkları uygarlaştırma görevleri vardır. Daha önceki yüzyıllarda bu görevler, beyler, çoğu zaman yanlış anlaşılmıştır. Ve kesinlikle İspanyol askerleri ve kaşifler Orta Amerika’ya köleliği getirdiklerinde, daha yüksek bir ırkın insanları olarak bir görev ifa ettiler...” (Halsall, 1998).

14. Louis’in maliye, ticaret, ve sanayi bakanlığını yapmış, 1664 yılında Fransız Doğu Hindistan Şirketi’ni kuran Jean-Baptiste Colbert, 1685 yılında Afrikalı tutsakları denetleyen ırkçı bir kararnameyi imzaladı. “Code Noir”in (Kara Kanun) olarak da bilinen bu kanun, 1848’e kadar resmi olarak yürürlükte kalmıştır. Kanununun 38. Maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: “...Sahibinin kendisini polise ihbar ettiği günden itibaren bir aydır kaçak olan kölenin kulakları kesilir ve bir omzuna Fleur de lys (Fransız kraliyet sembolü) ile damgalanır. Aynı ihlali bir ay daha yaparsa, diz arkası kesilir ve diğer omzuna Fransa’da çiçeğin saflığı, ışığı ve özgürlüğü temsil ettiğine inanılan mavi zambakla dağlanır. Üçüncü kez tekrarlandığında idam edilir” (Bobin, 2020).

Fransa, kendisini her zaman siyahlara karşı ayrımcılığın olmadığı bir ülke olarak tanımlamasına ve “renk körü” (colour-blind) olduklarını, “ırkçı”lığın Anglo-Saksonlara özgü olduğunu ifade etmesine (www.aljazeera.com, 2018) rağmen, özellikle sömürdükleri ülkelerdeki ırkçı anlayış ve uygulamaların literatürde hayli geniş bir yer tuttuğu görülmektedir.

Orta Çağ’dan bu yana, Fransa’da kölelik yoktu ve köleler Fransız topraklarında alınıp satılamazdı. Ancak emeğin kıt olduğu, iklimin sert olduğu ve beyaz adamın gücünün ötesinde kabul edilen koşulların hüküm sürdüğü kolonilerde, “gerekli ve yasal” bir durum olarak kabul edilmişti (McCloy, 1961:43). Fransız İhtilali sonrası “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” ilkeleri gereği Mayıs 1791’de Fransa’da ve kolonilerindeki tüm

beyaz olmayan erkeklere de yasal haklar verildi. Ardından Şubat 1794 tarihinde tüm Fransız kolonilerindeki köleler özgürleştirildi. Bu bir mücadelenin sonucuydu ve Fransa’daki bazı zenciler ve melezler hareketin aktörleri olarak küçük de olsa bir rol oynadılar (McCloy, 1961:63).

Fransa 1978 tarihli bir yasa ile ırk veya etnik kökene dayalı herhangi bir verinin kaydedilmesini ve saklanmasını yasaklamaktadır (Naidoo, 2019:70). Fransız nüfus sayımı verileri halkı, ırk veya etnik kökene göre ayırmaz. Çünkü Fransız yasaları bunun yapılmasını yasaklar. Fransa resmi olarak “renk körü”dür (Wingfield, 2015:186). Ancak ırksal azınlıklar “tarafsız” görünümünü altında maskelenen, önemli düzeyde ayrımcılıktan muzdarip oldukları için, akademik çalışmalarda bu tutum “renk körü ırkçılık” olarak nitelendirilmektedir (Wingfield, 2015:187). Birçok düşünür tarafından, bir ideoloji haline gelen bu ayrımcı “renk körlüğü”, sert bir şekilde eleştirilmektedir.

Fransızların Afrikalılar ve Afrika kültürüne tepeden baktığı bir gerçektir. “Asimilasyon politikası” olarak da bilinen, Afrika’daki sömürge yönetimlerini destekleyen bir politikaları vardır. Bu politika devrimci karakter taşıyan insanların eşit olacağı, “**Devrimci insan eşitliği**” ilkesine dayanmakla birlikte, yalnızca Fransız egemenliği ve üstünlüğü söz konusuydu.

Böylece Fransızlar, barbar olarak gördükleri insanlarla karşılaştıklarında, onları “Fransızlaştırmayı” bir görev olarak kabul ettiler. Bunun için Fransızca’yı da yaydılar. Bu, potansiyel insan eşitliğinin kabulüne gelmekle birlikte, Afrika kültürünün herhangi bir değeri olmadığı düşüncesiyle tamamen reddedildi. Afrikalılar tarihi olmayan, adına yakışır herhangi bir medeniyeti bulunmayan, sürekli birbirleriyle savaş halinde olan ve Fransız medeniyeti ile karşılaşmaları kendilerine bir şans olarak görülen bir halk olarak kabul edildi (Khapoya, 2012:107).

2.2. Fransız Dilinin Egemenliği

Sömürgecilik, dünyanın siyasi coğrafyasını sonsuza kadar değiştirmiştir ve bunun en görünür alanlardan biri de dildir. İnsanlar soykırım terimi ile karşılaştıklarında ve bunu düşündüklerinde, akıllara genellikle toplu katliamların ve insanları aç bırakıldığı görüntüler gelir. Ancak Fransız "dil"i dışındaki her tür dil baskısı ve yok sayılması da bir soykırıma benzer sonuçlar doğurabilecektir.

Fransızca, "Eski Rejim" döneminde, devletin temel direklerinden biri haline geldi. Bu bağlamda, sürecin başlangıcı olarak, Fransızca'yı ülke çapında tek resmi hukuk ve yönetim dili yapan Francis I. Villers-Cotterets'in 1539 tarihli fermanıdır. Bununla birlikte, pratikliği sebebiyle tercih edilen Latince'den de vazgeçilmiştir. Yerel dillerin yavaş yavaş Fransızcaya indirgenmesi, kralın o dili konuşuyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bir asır sonra, XIV. Louis, Franche-Comté (Bourgogne Kontluğu)' yi Fransızca konuşulduğu gerekçesiyle ilhak ettiğinde, Fransızca politika için bir gerekçe haline geldi. Fransa'nın sömürge ülkelerde nüfuzunu arttırmak ve bu ülkeleri daha fazla kendisine bağlı kılmak için kullandığı araçlardan birisi de Fransız dili olmuştur. Fransızlara göre bu içi boş bir iddia da değildir. Fransa, kendisini esasen muhafazakar monarşiler olan diğer Avrupalı güçlerden, devrimci ideallere sahip bir cumhuriyet olarak ayrı bir yere konuşturmuştu. Fransız yöneticiler ve sömürgeciler de Afrika politikasını, birçok yönden Fransa iç politikasının bir uzantısı olması gerektiği varsayımı ile hareket etmiştir. Bu düşünceye uygun olarak ve Frankofil (Fransız asıllı) elitleri teşvik ederek, feodal "aristokrasi"nin son kalıntılarından kolonileri kurtarmak için tasarlanmış doğrudan yönetim biçimini seçtiler.

Fransızların "yamyamlık, köle ticareti, bü-yüculük, insan kurban etmek" gibi Fransız cumhuriyetinde iğrenç görülen "uygarlık dışı" uygulamalara son verilmesi konusunda kararlı davrandıkları görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak Fransızca'yı yayarken, "evrensel" değerleri aktarma ko-

nusunda, Aydınlanmanın dilinin Fransızca olduğunu ve aynı zamanda eski evrensel dil Latince'nin de halefi olduğu inancını yaydılar (Cumming, 2005:234). Böylece Fransızca'nın kültürü taşımadaki muazzam etkisi ve önemi, sömürgeciler üzerinde etkili olmuştur. Bu amaçla özellikle yerlilerin eğitilmesi yöntemi benimsenmiştir (Fegarty, 2016: 44). Fransızcanın evrensel insan aklının dili olması ve özünde tüm dillerden üstün olma niteliği, onu konuşanların uygarlaştırma gücüne sahip olması, uygarlığın yayılması anlamına geliyordu (Kasuya, 2001:242).

2.3. Fransızca ve Asimilasyon

Fransız Asimilasyonu kavramı, Afrikalıların kültürüne karşı 19. ve 20. yüzyılda Fransız kültür ve medeniyetini, Fransa dışındaki kolonilere yayma ve yerleştirme fikrine dayanmaktadır. Bu kolonilerin yerlileri, kültür ve gelenekleri benimsediği sürece Fransız vatandaşı olarak kabul edildi. Bu aynı zamanda Fransız vatandaşlarının hak ve görevlerine sahip olacakları anlamına geliyordu. Asimilasyon teorisinin amacı, Afrika yerlilerini dil ve Fransız kültürü konusunda eğiterek "iyi Fransız" bireylere dönüştürmek ve dolayısıyla Fransız vatandaşı veya eşiti yapmaktır (bmshistoryblog.files.wordpress.com, 2018).

Afrika'daki Fransız Asimilasyon Politikasının temel aracı olarak Fransızca kullanılmıştır. Bu asimilasyonun amaçları ise şunlardır (Chidozie, 2013:15):

- i. Afrika yerlilerini iyi bir Fransız'a dönüştürmek için onları Fransız dil ve kültürü ile eğitmek;
- ii. Afrika kültürü, uygarlığı ve tarihini Fransız dili, kültürü ve uygarlığı ile değiştirerek, bu kültürü yok farz etmek veya değersiz göstermek;
- iii. Geleneksel güç ağlarını, kurumlarını ve toplumsal geleneklerini ortadan kaldırmak;
- iv. Afrikalıların (Afrika yerlileri/Fransız tebaası) "barbar" olduklarına, ancak "uygarlaştırma misyonu (mission civilisatrice)" sayesinde medenileşerek, Fransız olabileceklerine inandırmak;

v. Afrikalılara, Fransız kültürünün diğerlerinden daha üstün ve tüm kültürlerin en iyisi olduğuna inandırmaktır.

İngiliz emperyal politikasının aksine Fransızlar, tebaalarına, Fransız dilini ve kültürünü benimsedikleri takdirde Fransız olabileceklerini ve sonunda onların da “Siyah Fransız” olabileceklerine ikna ettiler. Böylece Fransız sömürgeci altındaki Afrikalılara, Fransız vatandaşlarının tüm hakları verildi.

Afrika’daki insanlar, kim olduklarına dair sömürgeci algıların baskısı altındaydı. İngilizler, Afrikalıların Avrupalılardan esasen farklı olduğuna ve öyle kalacaklarına inanıyordu. Bu bakış açısı ırkçılığı davet etti ve Afrikalıların sadece farklı değil, aynı zamanda daha aşağı oldukları ima edilmiş oldu. Fransızlar, İngilizler ile kıyaslandığında, Fransızca’yı düzgün bir şekilde konuşmayı öğrendiklerinde ve Fransız kültürünü benimsemişlerse Afrikalılara eşit muamele etmekte bir mahzur görmediler. Yeterli bir eğitim düzeyine ulaştıklarında Afrikalıları Fransız vatandaşı olarak kabul edildiler. Gerekliliğinin altına düşmek, ırksal aşağılık suçlamalarına davetiye çıkarmaktı.

Fransız asimilasyon politikası, Fransız kültürünü Fransa dışındaki kolonilere genişletme fikrine dayanmaktadır (Bawa, 2013:4). Bu politikaların uygulanması o kadar katıydı ki, bürokraside Fransızcanın kullanılması dahi başlı başına bir önem arz etmektedir. Eğitim konusu daha dikkat çekicidir: “Köy okullarında” kullanılmak üzere yerel halkın “Afrika dilinde kitaplar” basması veya yayınlaması %12,8 oranında vergiye tabi tutuldu. Diğer diller (Almanca, İngilizce) için ithal edilen kitaplar, gümrükte aynı miktarda vergiye tabi olmuştur. Fransız eğitim ve dil politikasının mantığı, diplomasi yoluyla sömürgeci ile yerli halkın arasındaki kabul ve işbirliğini arttırmak idi.

Bu politikanın sonucunda örneğin Senegal’de seçme ve seçilme hakları dahil olmak üzere, Fransız vatandaşlığı verildi. Bu Afrikalı seçkinler, “orijinaler” olarak tanındı. Bu “uygar orijinaler”, Fransızca okur, yazar ve Fransız geleneklerini benimsedikleri tak-

dirde, idari kurumlarda çalışabilir ve koloninin siyasi ve sosyal yaşamına katılabilirdi (Mamadou Diouf, 1998:674). Ancak bu statüye erişmek hiç de kolay değildi. Örneğin Batı Afrikalıların Senegal’deki dört komün veya belediyeden birinde doğmuş olmaları, Fransa’nın hizmetinde on yıl boyunca hak edilmiş bir konuma sahip olmaları, iyi bir karakter taşımaları da gerekiyordu (Achebe, 2018).

Fransız işgali altındaki insanları “uygarlaştırma” konusundaki benzersiz misyonunu ilan etmesinin Üçüncü Cumhuriyet (1870-1940) döneminde olduğu ileri sürülmektedir. Fransa’nın demiryolları inşa ederek ve hijyeni arttırarak yerel koşulları iyileştirme çalışmaları, bu ideolojinin yansımaları olarak değerlendirildi. Ancak yerel kültürler, Fransız inançları ile çatıştığında bunlar bastırılacaktı (Spolsky, 2018:24).

Bütün bu politikalar yerel halkın kimliği üzerinde derin etki oluşturdu. İngilizce, Fransızca ve Portekizce gibi diller de bugün dahi statüsünü koruyan eğitim dilleri haline geldi. Bağımsızlıktan on yıllar sonra bile, Afrika’daki birçok ülkedeki “orijinal” seçkinler eski sömürge gücünün dilini konuşmaktadır ve Fransızca adeta her ülkede resmi dil statüsündedir. Çoğunlukla da tek eğitim dilidir (Dobrowski, 2017). Bu uygulamalar, Avrupalı sömürgeci güçlerin, Avrupa dışı dil ve kültürleri “düşük prestijli” seviyede görmesinde etkili oldu. Sömürgeleştirilmiş halkların çoğu günümüzde, siyasi olarak bağımsız olsalar da hem Avrupa hem de Avrupa dışı kültürlerin kültürel ve dilsel “dekolonizasyon süreci” henüz tamamlanmamıştır Özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana, Avrupa dışındaki kültür ve dillerden “düşük prestijli dil” damgasını kaldırmaya yönelik mücadele devam etmektedir. Önceden sömürgeleştirilmiş halklar, sömürge statükosunu sorgulamakta, kendilerini eski sömürgecilere ve küreselleşme gibi tehdit edici diğer güçlere göre konumlandırmanın bir yolunu bulmaya çalışmaktadırlar.

Afrika’nın sömürgecilikten kurtulmasının yolu eğitimden geçmektedir. Eğitim saye-

sinde gerek müfredat gerekse ders kitapları üzerinden, kolonyal söylemler kolaylıkla sürdürülebilmektedir. Kolonyal dönemin eğitim politikaları halen devam etmektedir (Leglise & Migge, 2008:297-338).

Bunun en önemli örneklerinden birisi Cezayir'dir. Burada da Fransız kolonyal egemenliğinin sürdürülmesinde en güçlü kültürel silah olarak, titiz ve iyi hesaplanmış dil asimilasyon politikası uygulanmıştır (mediadiversied.org, 2018). Daha önceleri Arapça ve Berberi dili kullanılan Cezayir'de, Fransa'nın burayı egemenliği altına almasından sonra Fransızca, tek eğitim dili haline geldi. Tüm okullar sömürge yönetiminin denetimine alındı. Ulusal bir müfredat takip etmeleri ve yalnızca devlet onaylı öğretmenleri işe almaları sağlandı. Öğretmenlerin çoğu Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinden temin edildi. Büyük ve kalabalık sınıflarda sadece büyükşehir eğitim materyalleri kullanıldı. Küçük bir "seçkinler grubu" dışında, Fransız sömürge okullarındaki öğrenciler yalnızca temel beceriler konusunda eğitim aldılar (Feldmann, 2016:36). Bütün bu politikalar Fransız dilinin alanının genişleyip sağlamlaştırılması için yapıldı. Ancak 1950 yılına kadar Fransız sömürge bölgelerinde okuma yazma bilmeme oranları hâlâ yüzde 95-99 arasındaydı (Cumming, 2005:158). Bu yüzde 5'lik oran da Fransız sömürgecilerin ülkeyi yönetmesi için yeterli orandır; geri kalanını silahlı birlikler tamamlamaktadır.

2.4. Baskı ve Terörün Kullanılması

"Uygarlaştırma misyonu" kolay bir süreç değildir. Bunun için belirlenen politikaların tamamında zor kullanma, şiddet ve baskı unsurlarının hepsi, birlikte kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle Bütün sömürgeciler ayrıcalıklı konumlarını geliştirirken, ekonomik değerleri ülkesine transfer ederken kendi batılı değerlerini de ırkçı siyasal uygulamalar dahil alt olarak tanımladıkları her şeyi de güç kullanarak değişime zorlamışlardır (Thomas, 2011). Yaklaşık beş yüz yıldan bu tarafa İspanya, İngiltere başta olmak üzere Fransa ve Avrupa'nın bütün sömürgeci güçleri, bu politikalarını yaymak için insan ti-

caret ve Hristiyanlaştırmak dahil pek çok aracı seferber etmişlerdir.

Para ve ticarete hakim olmak için öncelikle ortamı terörize ettiler: Terörizm, haydutluk, soygun, yağma ve hırsızlık gibi sıradan olarak bilinen bütün taktikleri kullandılar. Ama sonunda Afrika insanını "köleleştirmek" dahil, tüm kaynakları ele geçirmek için her türlü baskı ve terörün en acımasızını gerçekleştirdiler. İlk olarak sömürgelerde kendi hükümetlerini kurarak, Afrika liderliği ve egemenliğini yok ettiler. Sonrasında ekonomik kaynaklar mülksüzleştirildi. Emek, sömürgecinin planı doğrultusunda değerlendirildi. Afrikalılar, artık kendilerine ait olmayan her türlü işte ve yerde, zorla çalıştırılan işçilere dönüştürüldü. Bunun için de baskı, terör hatta savaş bile göze alındı (Jalata, 2013:163). Öyle ki, Sömürge Bakanı olan Joseph Chamberlain, bir zamanlar Fransız politikacı François de Charette'in söylemini tekrarlayarak, Kraliyet Sömürge Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada (31 Mart 1897), uygulanan şiddet ve terörü şu ifadelerle savunmuştur:

"...Yumurta kırmadan omlet yiyemezsiniz, Afrika'nın içini yüzyıllardır ıssızlaştıran barbarlık, kölelik, hurafe uygulamalarını güç kullanmadan yok edemezsiniz; ama insanlığa sağladığımız kazancı, bunun için ödemek zorunda olduğumuz bedelle karşılaştırırsanız, bence oldukça değerli hayatlara mal olabilecek ve gerçekten de olmuş olan bu tür seferlerin sonucundan pekala memnun kalabilirsiniz. Kaybedilen bir can için yüz kişinin kazanılacağından ve medeniyet davasının ve insanların refahının uzun vadede önemli ölçüde ilerleyeceğinden emin olabiliriz. Ama kuşkusuz böyle bir durum, anlattığım gibi bir görev ve ağır bir sorumluluk gerektirir. Kraliçe'nin geniş egemenlik alanlarında, "Janus tapınağının kapıları asla kapanmaz"² ve barışı sağlamak için imparatorluk esasını kullanmaya karar verdiğimizde üstlendiğimiz şey, devasa bir görevdir. Görev büyüktür, sorumluluk büyüktür, ancak onur da büyüktür; Vatanın vicdanı ve ruhunun vazifelerinin doruğuna çıkacağına, tarihimizin ve milli şahsiyetimizin bize yük-

lediği vazifeyi yerine getirecek güce sahip olacağımıza inanıyorum...”

Avrupa sömürgeciliğinin, sömürgeleştirdiği topraklardaki halka, kendi siyasi ve ekonomik kurumlarını dayatarak bir siyasi tahakküm sistemi kurduğu görülmektedir. Fransız, İspanyol, İngiliz ve Portekiz sömürge imparatorlukları arasında uygulamada farklılıklar olsa da kolonyal bir egemenlik için gereken her türlü yapılaşma sağlanmıştır (Zauache, 2017:374).

Yaklaşık beş yüz yıl boyunca Portekiz, Hollanda, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya ve İspanya gibi Avrupalı sömürge güçlerinin her biri farklı taktik ve stratejilerle hareket ettiler. Bazı Afrikalıların ticareti/köle ticareti, ticareti ele geçirme ve kontrol, Afrika kültür ve dinlerini tahrip ederek Hristiyanlığı dayatmak, sömürge hükümetleri vasıtasıyla Afrika liderliğini ve egemenliğini yok etmek; toprakları ve diğer ekonomik kaynakları ellerinden alarak mülksüzleştirmek ve Afrikalıları sömürgeciler için çalışan işçilere dönüştürme süreçleri zor kullanarak, baskı ve terörizm ile mümkün olmuştur.

Afrikalıları karşı şiddet ve baskılarla yerli halkın ülkesini ve kaynaklarını ele geçirmek bir terör eylemidir. Terörizm ve şiddet, sömürgeci güçlerin kendileri ve işbirlikçilerinin Afrika’da zenginleşmelerini sağladı. Bunun sonucu olarak da güçlerini pekiştirdiler, ırksal üstünlük iddia ettiler ve kültürlerini Afrikalıları empoze ettiler (Jalata, 2011:2).

Başta Afrika’da olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinden sömürgeler edinen imparatorlukların işgal ettikleri sömürge mülklerinde varlıklarını sürdürmek için önemli ölçüde “cebir ve şiddet” kullanmaları gerekmektedir. Böyle de olmuştur. Yerli halka karşı zor kullanmaya başvurdukları zaman, ölçsüz bir vahşet sergilemekten geri durmamışlardır. Sömürgeciler arasında şiddetin bir kıyası yapılmak istense, bir sömürgecinin bir başka sömürgeciden hiç de geri kalmadığı görülmektedir (Rhodes, 2019:229).

“Kongo Kasabı” lakaplı, Belçika Kralı II. Leopold’ün şiddet kullanmasında akla hayale gelmedik örnekler görülebilir. Kongo halkına yönelik, belgelenmiş şiddet eylemleri sonucunda, yaklaşık 10 milyon kişinin ölümüne sebep olmuştur. Bu şiddet ve beraberinde gelen ölümlerin tek sebebi, Avrupa insanının sömürge ülkesinin kaynakları ve topraklarını sadece kendisi için istemesidir. Bu yüzden maddi varlıklar üzerinden başlayan çatışmalar, kültürler arasında gerilimin de tetikleyicisi olmuştur. Batılı sömürgeci güçler, yerli kültürlerin tarihinden, kimliğinden, dilinden arındırılmış olarak, sadece sömürge dilini bilen ve kullanan ve onlar için çalışan kişiler olmasının önünü açmıştır. Yerel kültürlerle ve tarihlerine asla saygıları yoktur. Bu sömürgeciler, toprağın kutsal ve ortak kullanılabilir kabul edilmesine aldırış etmediler (Osman, 2017).

“Pasifleştirme” terimi, Avrupalıların sömürge dönemine ait, bölgesel işgalleri ifade etmek için kullanılır. Hangi biçimi alınır, sömürge imparatorlukları varlıklarını ve yasal şiddetlerini “pasifleştirme” baskıları ile dayatmıştır (Klein, 2017). Direnen Afrika halkının zor kullanarak pasifleştirilmesi karşısında oluşan direnç, toplu katliamları da beraberinde getirdi. Pasifleştirme sürecinde Afrikalıların, sömürge ajanları tarafından fiziksel olarak ortadan kaldırıldığı da görülmüştür. Milli onur duygusu ile hareket eden Afrikalıların bu davranışlarının baskılanmasında kullanılan şiddete dayalı yöntemler, işgalci bir sömürgecinin soykırımına eşdeğer bir davranışın tarihsel boyutunu oluşturmaktadır.

Sömürgeci şiddet, Afrikalıları arasında siyasi öfkeyi besledi ve Afrikalıları tarafından hissedilen bu adaletsizlik duyguları keskinleştiği gibi militan milliyetçiliğin görünür biçimlerine dönüştü. İster İngiliz, ister Fransız, ister Portekiz sömürgeci güçleri olsun, Afrika’daki terör ve şiddet uygulamalarına muhalif hareketleri daima asimilasyon ve yerel işbirlikçilerle işbirliği üzerinden yürüttü. Üstelik Afrikalıların acılarını hatırlayacağı araçların bastırılması ve unutturulması, Afrika’nın fiziksel kaba kuvvete tepkisine

karşı, daha şiddetli asimilasyon ve baskıcı sömürge yönetimleri kullanılmıştır (Vambe, 2012:221).

Fransız sömürge yönetimi, sömürge yöntemlerini İngilizlerden öğrenmekle birlikte, genellikle daha doğrudan uygulamalar geliştirdiği söylenebilir. Fransız sömürge modeli açık müdahaledir. Fransa'nın görevi medenileştirmektir: Bunun için kolonilerini asimile etmeyi hedeflemektedir. Dahası, Fransa'nın jakoben, merkezleştirici siyasi geleneği, sömürge yönetiminin de merkezleştirilmesi anlamına gelmektedir (Lawrence, 2016). Bu açıdan bakıldığında Fransız sömürgeci tutum ve uygulamaları genellikle Cumhuriyetçi Fransa'yı karakterize etmektedir. Fransız emperyal topraklarında faaliyet gösteren misyonerlerle ülkedeki laikler zaman zaman karşı karşıya gelebilmektedir (Rhodes, 2019:234). Özellikle laikçi uygulamaları ile tanınan Fransız başbakanlarından Léon Gambetta (1881-1882), kendi döneminde "dindarların kesinlikle devlet memuriyetinde çalıştırılmasına" izin vermemiştir. Kiliseyi, "İşte gerçek düşman!" diyerek hedefe alan Gambetta, Afrika'daki misyoner papazlarını ise "Fransız dilini yadıkları" gerekçeyle, sonuna kadar desteklemiştir (Gildea, 2016: 49-51).

Fransa, Afrika sömürgelerinde kendi oluşturdukları yerel sivil idareleri, her fırsatta küçümsemişlerdir (Griffiths, 2006:512). Afrika halkının kültürel olarak bastırılması, genellikle farklı ama sistematik yöntemlerle yapılmıştır. Sömürge hükümetleri Afrikalılar arasında, Afrikalıların nasıl kötü muamele gördüğü hakkında konuşmak bir tabu haline gelene kadar, Afrikalı muhaliflere defalarca fiziksel saldırıda bulunmuş ve küçük düşürülmüştür. Özellikle Cezayir'deki Fransız şiddet ve terör olayları kapsamında, hayvan sürülerine el koymak, tahıl ambarlarını yağmalamak, ekinleri ve bahçeleri yok etmek, liderlerini öldürmek, köyleri ve şehirleri yakmak dahi yer almaktadır.

Dohra mağaralarına sığınan erkek, kadın, çocuk beş yüz kadar Cezayirli'nin, mağaranın önünde ateş yakılarak dumandan ölü-

müne sebep olmak (Jalata, 2011:12) çok acı bir olay olmakla birlikte; o dönemin sıradan uygulamalarını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Fransız Cezayir'indeki, acımasız Fransız politikaları o kadar etkiliydi ki bazı eleştirmenler, sömürgeci şiddet gruplarının sebep olduğu kültürel baskı ve susturmayı "Cezayir sendromu" olarak tanımladılar. Bu süreçte Fransız asimilasyon politikalarının, "işbirlikçi edinme" politikaları sonucunda bazı Cezayirli erkek ve kadınlar, ya kendi akrabalarıyla savaştıkları da tarihi bir gerçektir. Fransız halkının Cezayir ve Fransa'da Cezayirli'lere karşı yaptığı mezalimleri çarpıtarak veyahut bu vahşeti sürdürerek Fransız emperyalizmiyle işbirliği yaptığı da tarihi kayıtlara geçmiştir (Vambe, 2012:222). Bağımsızlık mücadelesi sırasında ve sonrasında Fransız emperyalizmi ile işbirliği yapan ve Fransızlara sadık kalan yaklaşık iki yüz bin civarındaki Cezayir'liye "Harki" ler adı verildi ve bunların on binlercesi öldürüldü (Allouche, 2021).

Şüphesiz baskı ve terör sadece Cezayir ve Cezayirli'lerle sınırlı değildi. Örneğin 1958 yılında Gine devlet başkanı Sekou Toure'nin kendisi ve ülkesi bu sürecin mağduru olmuştur. Cezayir'de, Fransız sömürge para birliğine katılıp katılmama konusunda yapılan referandumda %95 oranında "katılmama" kararının çıkmasıyla birlikte, Charles de Gaulle hükümeti derhal tepkisini göstermiştir: Dört binden fazla memur, yargıç, öğretmen, doktor ve teknisyeni geri çekmişler, geride kalan her şeyin imha edilerek kullanılmaz hale getirilmesi talimatını vermiştir. Yakılan kitapların, yıkılan binaların, tahrip edilen tarım araçlarının, çocuk oyun parklarının haddi hesabı yoktur. Hatta oyun parklarının imha edildikten sonra tarım araçları ile üzerinden geçildiğine dair kayıtlar yer almaktadır. Böylece Fransız birliğinden ayrılmak isteyen diğer sömürgelere ibret olması hedeflenmiştir. Fransız yorumcular bu durumu "nafaka olmaksızın boşanma" olarak nitelendirmişlerdir Gine'nin kendi para birimini kullanmak istemesi üzerine Fransa, gizlice büyük miktarlarda yeni para basıp

enflasyonun fırlamasına ve ülkenin ekonomik olarak çökmesine de neden olmuştur (Hundeyin, 2019).

Benzer şekilde, Mali 1962'de sömürge Frank'ı bölgesini terk ettiğinde, Fransa komşu ülkelere Mali ile ticareti sınırlandırmaları için baskı yapmıştır. Bu da yeni para biriminin keskin bir şekilde değer kaybetmesine sebep olmuştur. Bugün hâlâ daha sükûn bulmayan bir Mali'den söz edilebilir. Sonunda Fransa Mali'yi, Fransız para sistemine yeniden katılmaya zorladı. Fransa'nın ayrıca, ulusal bir para birimi başlatmayı ve ülkelerini Fransız para sisteminden çıkarmayı planlayan iki Afrika (1963 yılında Togo devlet başkanı Sylvanus Olympio, 1987 yılında Burkina Faso devlet başkanı Thomas Sankara) devlet başkanının öldürülmesi üzerindeki şaibe devam etmektedir (Fazi, 2019).

Bütün bu kültürel uygulamalar, sömürgecinin "ekonomik çıkarını" arttıran uygulamalardır. Örnekler de arttırılabilir. Zaten Fransa ve diğer sömürgeci ülkelerin uyguladıkları şiddet, baskı ve terör konusunda geniş bir literatürün mevcut olduğu söylenebilir. Fransız egemenliğini sadece ekonomik değerlerin transferi, "toprak ve iktidar" olarak anlamamak gereklidir. Bunun ekonomik olarak Fransa'ya sağladığı hak ve menfaatler de ayrıca incelemeye konu edilmelidir.

3. FRANSIZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN "EKONOMİK" BOYUTU

Afrika fakir değil yağmalanmış bir kıtadır. Evi soyulan kişi için "fakir" demek, hırsız aklamak olur. Afrika'nın hammaddesi de, emeği de yağmalanmıştır. Canından, malından olmuştur. Avrupalıların sömürge geçmişinin üç asra dayandığı düşünüldüğünde, Afrika'dan getirilen(!?) köle olarak kullanılan insanlar ve bu kıtanın varlıkları bugünkü zengin Avrupa'yı doğurmuştur. Bunun geçmişine bakıldığında Batı Afrika ile Avrupalıların ilk teması, Portekizli tüccarların Batı Afrika kıyı halklarıyla temasa geçtikleri MS on beşinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. Daha önce Avrupalılar, Sahra-ötesi ticaret yoluyla Batı Afrika halklarıyla öncelikle ticari ilişkiler kurmuşlardı. On beşinci yüz-

yılın ikinci yarısından itibaren İspanyollar, Hollandalılar, İngilizler ve Fransızlar Batı Afrika bağlamında varlıklarını görünür hale getirmeye başladılar. Bu erken temasların zamanlaması, denizcilik yeteneklerinin büyümesi, Afrika ve Uzak Doğu ile ticaret faaliyetlerine artan ilgi, dini genişleme ve Keşif Çağı ile yakından bağlantılıdır. Afrika ve özellikle Batı Afrika, önümüzdeki beş yüzyıl boyunca Avrupalı güçlerin yayılmacı politikaları için önemli olasılıkları temsil etmeye başladı (Wooten, 1993).

Avrupalılar, özellikle de Portekizliler tarafından on beşinci ve on altıncı yüzyılın başlarında yapılan ilk temaslar, büyük ölçüde Batı Afrika'nın kıyı bölgelerine odaklanmıştı ve misyonerlik çalışmaları ve keşifler de meydana gelmesine rağmen, öncelikle ticaretle ilgiliydi. Avrupalılar bu dönemde köle, şeker, biber, fildişi, balmumu ve altın ticareti yaptılar. Altın ticareti, Avrupa'nın Batı Afrika'ya olan ilgisinin artmasında önemli bir faktördü. Batı Afrika'dan, özellikle Gana'dan gelen altın, on altıncı yüzyılın başlarında dünya altın rezervinin 1/10'unu temsil ediyordu (Boahen, 1989). Avrupa'nın o dönemdeki ekonomik ve ticari politikasının gereği başta altın olmak üzere kıymetli madenlere olan artan bağımlılığı ve bununla bağlantılı olarak ticari kapitalizmin büyümesi, Avrupa'nın Batı Afrika ile olan bağlarını daha güçlendirmesine yol açtı. "Yeni düzende hiçbir ulus artık kendi başına yaşayamaz" ve "Batı zorunlu olarak Doğu'ya hakim olacaktır. "İstesek de istemesek de Doğu açılıp dönüştürülecek; Batı'nın standartları on a empoze edilecek" anlayışının gereği başta Doğu olmak üzere dünyanın geri kalanı üzerinde hakimiyetlerini oluşturmak için yeni modeller geliştirme arayışını girmiştir (Go, 2010).

Fransa başbakanı Jules Ferry (1880-1881, 1883-1885), 1884'te vekiller meclisi önünde yaptığı konuşmada, sömürgeci yayılmanın Fransa için, başta yerel üreticileri yeni pazarlarda tanıtmak için ticaret yapmak olmak üzere neden gerekli olduğuna dair çeşitli nedenler sıraladı. Argümanının itici gücü, Avrupa pazarlarına erişim zorlaşırken, sö-

mürge pazarlarının Fransa'nın ürünlerini satabileceği ve hammadde çıkarabileceği karlı bir alternatif haline gelebileceğiydi (Kallab, 2018: 25).

Sömürge yetkilileri ve kurumları, yetkilerini empoze etmeye ve ticareti resmi pazarlara ve vergiye tabi meşru ticaret biçimlerine sınırlamaya çalıştıkça, imparatorluğun yerleştiği yapılar etrafında çok sayıda yasadışı veya düzensiz ticaret gerçekleşti. Başta kaçakçılık ve korsanlık suçlamaları genellikle vatana ihanet, sınırların değiştirilmesi ve yasal rejimlerin değiştirilmesi suçlamaları gibiydi. "Meşru" ticareti neyin oluşturduğuna ilişkin gerilimler, hiçbir yerde resmi kolonileri imparatorluk içindeki himaye ve mandalardan ayıran geçirgen sınırlarda olduğundan daha belirgin değildi (Kallab, 2018: 25).

18. yüzyıl boyunca Fransa, İngiltere ile sürekli ekonomik ve askeri rekabet içindeydi ve bu rekabet Fransız kraliyet maliyesine ağır bir darbe vurdu. Fransız devleti, savaşta zarar gören mali kaynaklarını yenilemek için, ekonomik faaliyetler üzerindeki vergileri artırmak amacıyla, yeni kendi iç hukukunun yanında sömürge hukukunda değişikliklere gitti. Bu değişiklikleri gerçekleştirme konusunda Napolyon avantaj elde etti (Kwon, 2011: 58).

1930'larda sömürge pazarları, Fransız mal ihracatının beşte biri ile üçte biri arasında yer alırken, sömürgelerden yapılan ithalat, toplam Fransız ithalatının yüzde 12 ila 28'i arasında değişiyordu (Fitzgerald, 1988: 373)

Sömürgeci ülkelerin ekonomik kontrolü sağlamak amacıyla, sömürgelerinde para birimlerine dayalı bölgeler oluşturması söz konusudur. En eski sömürgecilerden Portekiz'in "Escudo bölgesi", İspanya'nın "İspanyol Pesetası Bölgesi", İngiltere'nin "Sterlin bölgesi", Fransa'nın ise "Frank bölgesi" oluşturması, sömürgecilerin kendi hakimiyet alanlarını milli paraları üzerinden işaretlediğini göstermektedir. Konu kapsamında Koloni Frankı konusu ele alınmıştır. Elbette milliyetçilik fikrinin yaygınlaşması koloniler üzerinde de etkili olmuştur. Buna bağlı

olarak sömürge politikaları ile "CFA" kısaltmasındaki "koloniler" ifadesi yerini "topluluk" kelimesine bırakmıştır. 1945'ten itibaren yaşanan bu süreçte önce "Afrika Fransız Kolonileri" (Coloniesfrançaisesd' Afrique) ibaresi 1958'de, "Afrika Fransız Topluluğu" (Communauté Française' Afrique) olarak değiştirildi. Daha sonra 1960'lı yıllarda "CFA" kısaltması hep sabit kalmak kaydıyla "Afrika Finans Topluluğu" (Communauté-Financière d'Afrique) haline gelmiştir.

Sonuçta sömürgecinin de kendi varlığı ve çıkarını korumayla ilgili bir evriminden söz edilebilir. Ancak bu güçler yeri ve zamanına ve durumun gerektirdiği ihtiyaca göre çok çeşitli strateji ve taktikler uygulayarak, günümüze kadar var olagelmiştir. 1900'lerin ilk çeyreği ve son çeyreğinde Afrika'daki bütün sömürgelerde, sömürgecilere karşı direnişin artmış olduğu bir gerçektir. Bu da refah ve zenginliğin kaynağını sömürge ülkelerinden sağlayan ülkelerin ekonomik istikrarsızlığa sürüklenme ihtimalini arttırmıştır. Bunun da siyasal istikrarsızlıklara yol açacağı gerek akademik gerekse de siyasal söylemlerde sıkça dile getirilmektedir.

Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sonrasında Afrika sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuştukları söylemi literatürde sıkça yer alsada Fransa günümüzde hala bu ülkeleri kontrolü altında tutmaya devam etmektedir. Fransa'nın şu anda egemenliği altındaki Afrika ülkelerinin yıllık yaklaşık 500 milyar dolara ulaşan bir parasını hazinesinde tuttuğu ve onu korumak için her şeyi yapacağı tahmin ediliyor. Bu da Mart 2008'de eski Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın "Afrika olmadan Fransa üçüncü dünya gücü konumuna düşecek" sözüyle açığa çıkmaktadır. Chirac'ın selefi François Mitterrand'ın 1957'te "Afrika olmadan Fransa'nın 21. yüzyılda tarihi olmayacak" ifadesi, Afrika'nın Fransa nezdindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir.

Sömürgelere dayatılan uygulamalar:

- Resmi dil ve eğitim; Fransa Afrika'daki sömürgelerden çekilirken, ülkenin resmi dili ile eğitim dilinin Fransızca olması şartını

getirmiştir. Dolayısıyla Fransa bağlantılı bürokrasi ve Fransız menfaatlerini savunan yönetimlerin önü açılmıştır.

- Kamu alımlarında Fransız Şirketlerinin önceliği; Bütün sömürgelerde kamu alımları ve ihalelerde öncelik Fransız şirketleridir. Fransız şirketin istememesi halinde yerli veya yabancı, başka bir firma devreye girebilir.

- Rezervlerini Fransa'da tutma zorunluluğu; Parasal konular hayli tartışmalı ve tamamen Fransa lehine düzenlenmiştir. Fransa 1961'den beri 14 Afrika ülkesinin ulusal rezervlerini elinde tutmaktadır. Yıl sonunda düzenli rezerv raporu bildirilir. Toplam rezervin yaklaşık %85'i Fransız Hazinesinde saklanır. Paranın gerçek sahibi ülke, kendi parasının sadece %15'ini kullanabilmektedir. Fazlasını isteyen ülke ise kendi parasını "borçlanarak" kullanabilmektedir. Bu borçlanma limiti de milli gelirin %20'sini geçemez. Geçerse; Fransa borç talebini "veto" etmektedir. Sömürgelerinden topladığı bu paralarla Fransa'da 500 milyar dolar kadar bir kaynak oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Üstelik Afrika ülkelerinin bu paraya erişimi yoktur (Spagnol, 2019).

- Havayolu seferlerinde Fransa bağlantılı uçuşlar; Afrika vatandaşlarının yıllarca sadece Air France şirketi ile başka bir ülkeye dahi gidecek olsa Paris bağlantısını kullanmak zorunda kalmaları sömürgeciliğin boyutunu göstermesi açısından dikkat çekicidir.

- Sömürgelerin büyük ekonomik varlıkları Fransa'ya aittir; Fransızlar, Afrika sömürgelerinde büyük ekonomik varlıkların çoğunun sahibidir. Fransız şirketleri su, elektrik, telefon, ulaşım, limanlar ve büyük bankalar gibi büyük hizmetlerin hemen tamamını işletmektedir. Ticaret, inşaat ve tarım da Fransızların elindedir.

- Yerelde, Fransa dostu şirketler; Fransa, sömürgeleri üzerindeki egemenliğini sürdürmek için doğrudan Fransız şirketleri ile faaliyet göstermekle birlikte yerel ama "Fransa dostu şirketlerle" çalışmaktadır. Mesela sadece Kamerun'da başlatılan bir programda

bekâr, zinde gençler arasından Fransızcaya hâkim Kamerunlu gençler, Fransa'ya götürülmek istenmiştir. Kamerunlular ülkenin kalkınmak için doktorlara, mühendislere ve iyi eğitilmiş teknisyenlere ihtiyacı olduğu gerekçesiyle programa tepki göstermişlerdir.

- Milli paraları yerine CFA; Frank her ne kadar Fransa'da bile kullanılmıyor olsa da sekiz Afrika sömürgesinde hâlâ sömürge Frank'ı kullanılmaktadır (CFA).³ CFA'nın alım gücü, Paris'ten belirlenmekte ve eski Fransız Frank'ı ve şimdilerde Euro'nun basıldığı yer olan Chamalières'te basılmaktadır. Afrika için basılan Frankların üzerinde (Orta Afrika Frankı, Batı Afrika Frankı gibi) her ülkeye uygun Afrika figürleri vardır. Ülkenin herhangi bir yanlış adımı rezervlerine otomatik el konulması ile sonuçlanabilir. "CFA" Benin Cumhuriyeti, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine Bissau, Mali, Nijer, Senegal ve Togo dahil sekiz eski Fransız Batı Afrika kolonisi tarafından kullanılmaktadır.

- Askeri bürokrasinin eğitimi Fransa'da; Böylece bu ekonomik operasyon askeri olarak da tamamlamıştır. Askerlerin eğitimi, güvenlik ve askeri teçhizatın temini, güvenlik ile ilgili ittifaklar kurulmasında öncelik Fransa'nındır. Aksi durumlarda darbeler ve görevden almalar işletilmektedir. Mesela Afrika Birliği'nin ABD Elçisi Zimbabveli diplomat Dr. Arikana Chihombori-Quao, Fransa'nın aldığı "Sömürge Vergisi"ne son verilmesini istediği için görevden alınmıştır.

- Fransızca; Fransa "Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu" (Frankafon) sömürgeleri ile olan irtibatını koparmamıştır. La Francophonie'nin merkezi Paris'tir. Afrika'da 100 milyon kadar kişi Fransızca konuşmaktadır. Afrika'da 54 ülkenin 27'sinini resmî dili Fransızcadır. Afrika'ya yönelik yayın yapan basın ve yayın kuruluşları gazete, dergi, TV ve radyo istasyonlarından sürekli Fransız çıkarlarını korumak için yayın yapılmaktadır.

- Bürokrasi; Diğer sömürgeciler gibi Fransa da kendi çıkarlarını koruyacak kişileri buldu ve yetiştirdi. Fransa'nın "Ahlaki Fetih/conquête morale" adını verdiği bu süreçte bürokratların eğitiminden ders içerikleri ve

kitaplara kadar her şey Fransızca ve Fransa'nın kontrolünde gelişmektedir. Bu yöntem doğrudan Fransız çıkarlarını önceleyen içeriklerle doludur. Yöneticiler de almış oldukları eğitimlerle bu süreci kolaylaştırmaktadır.

Fransa bugün Orta Akdeniz'de, Kuzey Afrika'dan Afrika'nın derinlerine doğru bu çıkarlarının peşindedir. Amaç yeniden büyük Fransa idealidir. Sömürü tatlıdır, isim değişikliğine gidilse de uygulamada bir değişiklik görülmemektedir. Afrika CFA, rezervlerin Paris'te tutulması, kredi vetosu, ithalat ve bunu devam ettiren bürokrasi vasıtasıyla kendi kılcal damarlarındaki kanı Fransa'ya pompalamaktadır. Bu bağımlılık da Fransa için hayati öneme sahiptir. Bunu en iyi bilen Fransızların bundan da vaz geçmeye niyeti yoktur.

Fransız Senatosu'nun 2013 yılında, Dışişleri, Savunma ve Silahlı Kuvvetler Komitesi adına, J. Lorgoux ve J. M. Bockel'e hazırlattığı "Afrika Bizim Geleceğimiz" raporu bunun en önemli örneklerindedir (Logeoux & Bockel, 2013). Raporda, sorgulayan başlıkların yanı sıra kıtadaki ABD ve Çin etkisine vurgu yapılarak askeri ve sivil bürokrasinin Fransa tercihinin devam etmesi yönünde öneriler yer almaktadır. Bunun da yolunun Sorbonne Üniversitesi ile Abou Dhabi Üniversitesi örneğinde olduğu gibi bu ülkelerde, Fransızca konuşan ve eğitim veren, ortak eğitim kurumlarının açılması gerektiğinin önemine dikkat çekilmektedir.

Rapor her fırsatta, "Fransız ekonomik çıkarları" konusunda öneriler getirmektedir. Özellikle Çin tehdidine dikkat çektiği kısımlarda, "Çinlilerin sürüler halinde avlandığı ve Fransız çıkarlarını daha iyi savunmak için yeniden örgütlenmenin önemine ilişkin" tavsiyeler sunduğu gözlenmektedir. Kıtada faaliyet gösteren Fransız şirketleri ile koordinasyonlar ve yatırım ajansları oluşturularak kaybedilen nüfuz alanlarının yeniden kazanılmasına yönelik teklifler, raporun Fransa bakımından "yeni sömürgeci" yanını ortaya koymaktadır.

2008 krizinin uzun süren etkisi, "Sarı Yelek-

liler" eylemleri ve son olarak yaşanan pandemi krizi bu ve benzeri raporlara ilişkin Fransız hükümetinin net bir tutum geliştirmesine şimdilik, engel olmuş görünmektedir. Ancak Fransız devlet başkanlarının ve düşünürlerinin de sıklıkla ifade ettiği şekilde Fransa, Afrika'daki çıkarlarını korumayı, ekonomik anlamda bir beka sorunu olarak tanımlamakta ve takip etmektedir.

4. SONUÇ

Avrupa'nın önde gelen sömürgeci güçleri on beşinci yüzyılın sonlarından başlayarak yirminci yüzyılın ortalarına kadar dünyanın hemen her bölgesinde sömürgele edindiler. Buralardaki kaynakları büyük bir pervasızlıkla ülkelere transfer ettiler. Transfer edilen kaynakların maliyetinin her bakımdan ucuz olması, Batılı ülkeler arasında bir rekabeti de ortaya çıkardı.

1884-1885 Berlin Konferansı, Avrupa'nın önde gelen güçlerinin bir araya gelip Afrika kıtasını paylaştıkları, gelecekte muhtemel bir çatışmayı önlemek için emperyal sınırların belirlendiği bir anlaşma ile sonuçlandı. Birinci Dünya Savaşı sonrasında bu savaşın mağlup ülkeleri, dağıtılan tüm sömürge mülklerinden mahrum bırakıldı.

Afrika'daki en önemli iki sömürgeci güç, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kıtanın üçte ikisini ve savaştan sonra yüzde yetmişden fazlasını kontrol eden Fransa ve İngiltere idi. 1800'lerin ortalarından 1900'lerin başına kadar olan dönem, Afrika'da emperyal yönetimin zirvede olduğu dönemdi (Khapoya, 2012:100).

Ülkelerin sömürgeleştirilmesinin on dokuzuncu yüzyılda bir güç gösterisi ve prestij sağlamanın yanında, Sanayi Devrimi ile birlikte Avrupa ülkelerinin hammadde, insan gücü ve pazar ihtiyacı Afrika ülkelerinde koloniler edinmeleri sonucunu doğurmuştur. 1870'lere kadar kıtanın sadece yüzde onu doğrudan Avrupa tarafından kontrol edilirken, yukarıda sözü edilen 1884-85 Berlin Konferansı'ndan sonra 1900'lerin başlarında yüzde doksanından fazlasını yönetir duruma geldiler (Mülayim, 2017). Dünya tarihinde, uluslararası siyasi alanı, fethedilen

toprakları sınırlarını büyük ölçüde değiştiren ve kontrolleri altında tuttıkları sömürge ülkelerindeki yerli halkları önemli ölçüde etkileyen, güç mücadeleleri ortaya çıktı. Fransa modern tarihin en önemli sömürgeci güçlerinden biri olarak, 1960'larda ulusal kurtuluş hareketlerinin oluşumuna kadar Sahra altı Afrika'nın geniş bir alanında hakimiyet sağladı (Krupova & Cech, 2020:291).

Başta Fransa ve İngiltere olmak üzere Avrupalı güçler sömürge imparatorluklarını sürdürürken varlıklarını meşrulaştıracak bir ideoloji üretmekten de geri durmadılar. İngilizlerin "beyaz adamın yükü", Fransızların ise "uygarlaştırma misyonu" sömürge mantığının temel ideolojisini oluşturdu. Bu misyonun başarıya ulaşabilmesi için de yönetim şekli olarak ırkçılık, asimilasyon, baskı-terör-şiddet başta olmak üzere her türlü aracı kullanmaktan çekinmediler. Ancak içinde bulunulan yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde sömürülen ülkeler kendilerinden alınan maddi ve manevi kaynakları sorgulamaya ve geri istemeye başladılar. Günümüz Avrupa'sına bakıldığında, geleneksel halklar ile aileleri yurt dışından göç etmiş kişiler arasında yoğunlaşan çatışmaların tedirginliği yaşanmaktadır. Bundan en fazla etkilenen iki sömürgeci ülke, Fransa ve İngiltere'dir. Her iki ülkenin zenginliği, sömürgelelerinden elde edilen kaynaklara dayanmaktadır.

"Afrika geleceğimizdir" raporunda Fransız senatörlere ısrarla verilen mesaj, "Tüm post-kolonyal önyargılardan uzak, Afrika'yı geleceğimizin kilit unsuru olarak görmeliyiz." İfadesinde kendini bulmaktadır (Tilouine, 2013). Burada dil ile askeri ve sivil bürokrasinin Fransa kontrolünde olmasının önemi ısrarla vurgulanmaktadır. Ekonomik kaygıların merkezine Çin'den ABD, hatta Türkiye'ye kadar varan bir rekabetin dışında kalma korkusu oturmaktadır. Ayrıca pandemi sebebiyle, sürece ilişkin işlemleri geciken ve CFA'nın yerini alacak olan ECO ile daha geniş bir etki alanından söz edilmektedir.

Sömürgeciliğin ilk yıllarından bugüne, medeniyet getirme vaadiyle ortaya çıkan "Uy-

garlaştırma Misyonu", Avrupalı güçlerin dünyanın dört bir yanındaki ülkelere saldırması ve nefret tohumları ekmesi ile sonuçlanmıştır. Bunlar günümüzde dünyayı saran zehirli otlara dönüşmüştür. Daha fazla işbirliği ve açıklık pek çok ülke için fırsat olsa da kolonyal güçler, sahip oldukları yer altı ve yer üstü ekonomik "imkanlardan" vazgeçmek istememektedir. Bunu, kendilerinin bekâsı için bir risk olarak algılamaktadır. Siyasi ve kültürel asimilasyonun da özünde ekonomik çıkarları arttırmanın olduğu görülmüştür.

Bunda da en fazla Fransızca'nın yaygınlaştırılması ve Fransızca eğitim kullanılmıştır. Dil eğitiminden, dil okullarına; dil öğrenme kitap ve diğer dokümanlardan eğitimcilerine kadar dil de ihraç edilen bir ürün haline gelmiştir. Fransızca konusu yeni sömürgeciliğin önemli bir aparatı olmuştur. Bu durum adeta hassas çizgi haline gelmiş; bütün sömürgeci güçler gibi Fransızlar da bu konuda verilen bir tavizin doğrudan ekonomik çıkarlarına zarar vereceğini gördüklerinden, özellikle Fransız dili ile eğitim ve bürokraside Fransızcanın kullanılması konusunda hiçbir taviz vermemektedirler. Kullanılan araçların çeşitliliği ve ahlakiliğine dair devasa literatür, sömürgeciliğin hem sömüren hem sömürülen bakımından ortaya çıkan ekonomik sonuçları, önümüzdeki dönemlerde araştırmacıların daha fazla ilgisini çekmeye devam edecektir.

SON NOT

¹ Manifest Destiny: Başlangıçta, Kızılderililere ait toprakların ele geçirilip, tüm kaynaklarını sömürmeyi "Tanrı Lütü" olarak kabul eden bir doktrindir. 19. yüzyılda ABD'nin Amerika kıtasının kıyı ve ortalarına doğru genişlemesinin hem haklı hem de kaçınılmaz bir durum olduğunu kabul etmektedir. ABD, kendi politikalarını desteklemeyen ve bağımsız hareket etmeye kalcan herhangi bir orta veya Güney Amerika ülkesine karşı, askeri güç kullanmayı, işgal de dahil olmak üzere bir takım yaptırımlar uygulamayı bir hak olarak görmektedir.

² Janus Tapınağının kapısı sadece barış dö-

nemlerinde kapalı kalırdı. Savaş yıllarında ise ardına kadar açık tutulurdu. Açık kalsın ki, Janus gerek gördüğünde savaş el koysun ve barışı geri getirebilsin... Ama ne yazık ki, Janus'un tapınağı Roma İmparatorluğu'nun çok uzun tarihi boyunca yalnızca beş kez kilitlenebilmiştir.

³ CFA için son dönemde ECO gibi bir isim değişikliği olsa da temel maksat değişmemektedir.

KAYNAKÇA

- Achebe, N. (2018), *Colonial Rule in West Africa*. <https://kcl-digi-prod-wordp-ne-02.azurewebsites.net/westafrican/wp-content/uploads/sites/334/2018/03/08-colonial-rule.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2021)
- Allouche, Y. (2021), *Who are the Harkis? The Algerians who fought against independence*. <https://www.middleeasteye.net/discover/who-are-harkis-algerians-who-fought-against-independence> (Erişim Tarihi: 01.12.2021)
- Bawa, A.B. (2013), *From Imperialism to Diplomacy: A Historical Analysis Of French and Senegal Cultural Relationship*. https://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2013-08-acd/Aisha_Bawa_-_From_Imperialism_To_Diplomacy_-_An_Historical_Analysis_Of_French_And_Senegal_Cultural_Relationship.pdf (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Benneywort, I. J. (2011), *The Ongoing Relationship Between France and its Former African Colonies*. <https://www.e-ir.info/pdf/9402> (Erişim Tarihi: 17.06.2020)
- bmshistoryblog (2018), "The French Model of Assimilation and Direct Rule - Faïdherbe and Senegal" <https://bmshistoryblog.files.wordpress.com/2018/04/the-french-model-of-assimilation-and-direct-rule.pdf> (Erişim Tarihi: 17.06.2021)
- Bobin, F. (2020), *How Colonialism Shaped Policing in France*. jacobinmag.com/2020/07/police-racism-france-africans-colonialism (Erişim Tarihi: 21.06.2021)
- Chidozie, C.F. (2013), "Globalising The French Language: Neo-Colonialism or development", *International Affairs and Global Strategy*, 16, 11-22.
- Cumming, G. (2005), "Transposing the 'republican' model? a critical appraisal of France's Historic Mission in Africa", *Journal of Contemporary African Studies*, 23(2), 233-252.
- Dennis, R.M. (1995), "Social Darwinism, Scientific Racism, and the Metaphysics of Race." *The Journal of Negro Education*, 64(3), 243-252.
- Dobrowski, K. (2017), *European Languages are dominant in Africa*, <https://www.danc.eu/en/article/divisive-and-unifying-english-or-french-language> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Fazi, T. (2019), *CFA Franc: French colonialism lives on in Africa*. <https://www.thehabarinetnetwork.com/cfa-franc-french-colonialism-lives-on-in-africa> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Feldmann, H. (2016), "The Long Shadows of Spanish and French Colonial Education" *Kyklos* John Wiley & Sons Ltd. 69 (1), 32-64.
- Ferguson, N. (2011), *İmparatorluk & Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirdiği*, N. Elhuseyni, (çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gildea, R. (2016), *France 1870-1914*, (Seminar Studies) Londra: Routledge.
- Go, Y.J. (2010), *American Colonial Empire: The Limit of Power's Reach*, <https://www.bu.edu/sociology/files/2010/04/jgo-amercolempire.pdf> (Erişim Tarihi: 21.06.2021)

- Gravelle, S. (2014), "A Mission to What? Education in Afrique Occidentale Française, 1903-1945." *Xavier Journal of Undergraduate*, 2(1), 1-23.
- Griffiths, C.H. (2006), "Colonial Subjects: Race and Gender in French West Africa." *International Journal of Sociology and Social Policy*, 25(11-12), 449-594.
- Halsall, P. (1998), *Modern History Sourcebook: Jules Ferry (1832-1893): On French Colonial Expansion*, sourcebooks.fordham.edu/mod/1884ferry.asp (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Hundeyin, D. (2019), *The "French Colonial Tax": A misleading heuristic for understanding Françafrique*. <https://www.theafricareport.com/20326/the-french-colonial-tax-a-misleading-heuristic-for-understanding-francafrique/> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Jalata, A. (2011), "European Colonial Terrorism and the Incorporation of Africa into the Capitalist World System." *Social Work Publications and Other Works*, 1-37.
- Jalata, A. (2013), "Indigenous Peoples and the Capitalist World System: Researching, Knowing, and Promoting Social Justice." *Sociology Mind*, 3(2), 156-178.
- Kasuya, K. (2001), "Discourses of Linguistic Dominance: A Historical Consideration of French Language Ideology." *International Review of Education*, 3(4), 235-251.
- Khapoya, V. (2012), *Colonialism and the African Experience*. Londra: Routledge.
- Klein, J.-F. (2017), *Pacification", an Imperial Process*. <https://ehne.fr/en/encyclopedia>: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/europe-europeans-and-world/governing-populations-in-colonies-17th-20th-centuries/pacification-imperial-process> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Kohn, M. ve O'Neill, D. (2012), *Colonialism*. <https://stanford.library.sydney.edu.au>: <https://stanford.library.sydney.edu.au/archives/win2012/entries/colonialism/> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Krupova, K. ve Cech, L. (2020), "A Neo-colonialist French Foreign Policy in Africa? Insights from Côte d'Ivoire", *Romanian Political Science Review*, XX(2), 291-318.
- Logeoux, J. ve Bockel, J.-M. (2013), *L'Afrique est notre avenir*, <https://www.senat.fr/notice-rapport/2013/r13-104-notice.html>. (Erişim Tarihi: 21.06.2020).
- Lawrence, A. (2016), *Colonial Approaches to Governance in the Periphery: Direct and Indirect Rule in French Algeria*, Harvard University Press.
- Lee, A. ve Schultz, K.A. (2012), "Comparing British and French Colonial Legacies: A Discontinuity Analysis of Cameroon," *Quarterly Journal of Political Science*, 7, 1-46.
- Leglise, I. ve Migge, B. (2008), "Language and Colonialism, Applied Linguistic in the Context of Creole Communities. Language and Communication: Diversity and Change," *Handbook of Applied Linguistic, vol.9* 297-338. <https://research-repository.ucd.ie/handle/10197/8009> (Erişim Tarihi: 21.06.2020)
- Mamadou Diouf. (1998), "The French Colonial Policy of Assimilation and the Civility of the Originaires of the Four Communes (Senegal): A Nineteenth Century Globalization Project." *Development and Change*, 29(4), 671-696.
- McCloy, S.T. (1961), *The Negro in France*, University of Kentucky Press.
- Mishra, P. (2020), *in European History, the World Wars are Seen as Monstrous Aberrations. They were Not*, <https://theprint.in/pageturner/excerpt/european-world-wars-seen-as-monstrous-aberrations-they-were-not/483363> (Erişim Tarihi: 21.06.2020)
- Muth, L. (2019), *Undead History: Imperialism as Civilizing Mission*, <https://medium.com>.

- com/@enajlaura/undead-history-imperialism-as-civilizing-mission-26e-60c7121e0 (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Mülayim, R. (2017), *French Influence in Africa (Post-Colonial Period)*. <https://behavior.org/french-in-africa-post-colonial/> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Münkler, H. (2012), İmparatorluklar, Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı, 2. B., Z. A. Yılmaz, (çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Naidoo, K. (2019), "Race, Ethnicity, Discrimination and Violence in "Colour-Blind" France." *Fundamina*, 25(2), 68-93.
- Okon, E.O. (2014), "Christian Missions and Colonial Rule in Africa: Objective and Contemporary Analysis." *European Scientific Journal*, 10(17), 192-209.
- Osman, J. (2017), *What Is Colonialism? A History of Violence, Control and Exploitation*, teenvogue.com/story/colonialism-explained (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Petitjan, P. (2006), "Science and the "Civilizing Mission" : France and the Colonial Enterprise-1850-1950", *Science Across the European Empires*, <https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-history-of-science/science-and-imperialism-since-1870/5E0CA9C649A-4542E398DEC33E19B7457> (Erişim Tarihi: 14.08.2021).
- Quarshie, H. A. (2021), *French and British Colonial Styles*, https://www.bbc.co.uk/worldservice/africa/features/storyofafrica/index_section5.shtml (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Rhodes, C. (2019), "Evangelical Violence: Western Christianity and the Use of Force Against the Third World", *Third World Quarterly*, 40(2), 224-249.
- Spagnol, G. (2019), Is France Still Exploiting Africa?, <https://www.ieri.be/en/publications/wp/2019/f-vrier/france-still-exploiting-africa> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)
- Spolsky, B. (2018) "Language Policy in French Colonies and After independence Current issues in Language Planning", *Current Issues in Language Planning*, 19(3), 231-315.
- Stoller-Conrad, J. (2015), *Why Did Western Europe Dominate the Globe?* <https://www.caltech.edu>: <https://www.caltech.edu/about/news/why-did-western-europe-dominate-globe-47696> (Erişim Tarihi: 21.06.2020)
- The Wire (2016). *Before Race Mattered: Early Encounters in the French Colonies*, <https://thewire.in/history/racism-colonialism-french-slavery> (Erişim Tarihi: 21.06.2021)
- Thomas, M. (2011), *The French Colonial Mind*, 77. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Tilouine, J. (2013), *Jeune Afrique*, <https://www.jeuneafrique.com/167506/politique/l-afrique-est-notre-avenir-le-rapport-du-s-nat-fran-ais-qui-dynamite-les-id-es-re-ues/> (Erişim Tarihi: 21.10.2021)
- Uzoigwe, G.N. (1985), *Africa Under Colonial Domination 1880-1935*, California: UNESCO.
- Vambe, M.T. (2012), "French Genocide in Algeria: The Role of Memory in Artistic Representation of Colonial Violence in the Novel, *The Seine Was Red*", *African Identities*, 10(3), 221-241.
- Waite, S. (2020), *History and identity: tracing the legacy of colonial history in modern French identity*, <https://microform.digital/>: <https://microform.digital/boa/posts/category/articles/381/history-and-identity-tracing-the-legacy-of-colonial-history-in-modern-french-identity> (Erişim Tarihi: 21.06.2020)
- Ware, L. (2015), "Color-blind Racism in France: Bias Against Ethnic Minority Immigrants." *Washington University Journal of Law and Policy*, 46, 184-244.

Wingfield, A.H. (2015), *Color Blindness is Counterproductive*, <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2015/09/color-blindness-is-counterproductive/405037/> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)

Aljazeera, (2018), *Anglo-Saxons are racists, the French are not*, <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/2/7/french-racism-anxiety-and-love-for-postcolonialism> (Erişim Tarihi: 14.08.2021)

Zauache, A. (2017), "Institutions and the Colonisation of Africa: Some Lessons From French Colonial Economics." *Journal of Institutional Economics*, 14(2), 373-391.